

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

НАБОКА РУСЛАН ЮРІЙОВИЧ

УДК 351.82:330.15

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФОРМУВАННЯ
ТА РОЗВИТКУ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ**

25.00.02 – механізми державного управління

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата наук з державного управління

Харків – 2021

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий керівник: доктор наук з державного управління, професор
СТРЕЛЬЦОВ Володимир Юрійович,
Національний університет цивільного захисту
України, науковий співробітник наукового відділу
з проблем управління у сфері цивільного захисту

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор
ПРИХОДЬКО Ігор Павлович,
Дніпровський державний аграрно-економічний
університет, завідувач кафедри обліку,
оподаткування та управління фінансово-
економічною безпекою;

кандидат наук з державного управління, доцент
ПАСТУХ Катерина Валеріївна,
Департамент економіки та комунального майна
Харківської міської ради,
заступник начальника відділу зведених
показників розвитку міста Управління соціально-
економічного розвитку, планування та обліку

Захист відбудеться «8» грудня 2021 р. об 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61024, м. Харків, вул. Лермонтовська, 28, ауд. 3 (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 61023, м. Харків, вул. Чернишевська, 94.

Автореферат розісланий «8» листопада 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.С. Грабар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На сучасному етапі з урахуванням цілей сталого розвитку України, принципів зеленої економіки та інклюзивного зростання, з одного боку, і появою нових можливостей, обумовлених цифровізацією державного регулювання – з іншого, почала активно розвиватися екологічно, економічно і соціально ефективна модель циркулярної економіки. Так, поширення цифрових технологій сприяє поліпшенню обміну інформацією і співпраці, зміні процесу виробництва з акцентом на регенерацію ресурсів та прискоренню системних зрушень, які мають визначальне значення для формування і розвитку механізмів державного регулювання циркулярної економіки, і, відповідно, збалансованого досягнення економічних, екологічних і соціальних цілей в області сталого розвитку, зокрема, таких, що відображені в Основних засадах (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року.

Для формування нової моделі економіки уряди розвинених країн реформують законодавство, реалізують спеціальні програми підтримки та проекти розвитку циркулярної економіки й її окремих елементів. Наприклад, в ЄС в 2014 році був прийнятий Пакет спеціальних заходів щодо циркулярної економіки, спрямований на зміну нормативно-правового регулювання порядку поводження з відходами з високими цільовими показниками, що включає також заходи по стійкості будівель, екологічної зайнятості та ін. Високу активність проявляють також і неурядові організації, які прагнуть об'єднати зусилля уряду, передових компаній і вчених в області розвитку циркулярної економіки.

Ухвалення принципів циркулярної економіки, розвиток пов'язаних із цим інноваційних бізнес-моделей, впровадження нових технологій виробництв із замкнутим циклом припускають не тільки своєчасну і послідовну модернізацію механізмів державного регулювання в країні і, відповідно, створення адекватних рамкових умов для бізнесу, але й вимагають від компаній якісно нових підходів до обґрунтування і вирішення питань розвитку циркулярної економіки на стратегічному й операційному рівнях. Однак формування циркулярних виробництв нашої країни наразі стикається з чималі перешкоди і бар'єри, серед яких, перш за все, необхідно відзначити такі: відсутність передових технологій і устаткування для ефективного повторного використання, відновлення та переробки відходів; низьку інноваційну активність в області розвитку циркулярного виробництва; відсутність системи навчання та підготовки кадрів для галузей утилізації продукції, а також нерозвиненість екологічної свідомості споживачів.

На спеціальну увагу заслуговує і той факт, що перехід до принципів циркулярної економіки з фінансової точки зору пов'язаний з високими інвестиційними витратами і тривалими термінами окупності, які потребують наукового обґрунтування.

Враховуючи вищезазначене, можна зауважити, що концепція державного регулювання циркулярної економіки, яка отримала особливу актуальність в останні десятиліття, стала об'єктом пильної уваги з боку наукової спільноти, представників влади, неурядових організацій та бізнесу в різних країнах. Що стосується України, то теоретичні та практичні аспекти державного регулювання циркулярної економіки, поворотної логістики, а також виробництв із замкнутим циклом досі залишаються недостатньо вивченими.

Так, загальним науково-практичним засадам державного регулювання економіки присвячено наукові праці таких вчених, як: Е. Б. Адельсеїтова, В. Д. Бакуменко, К. М. Бліщук, В. М. Вергун, Дж. К. Гелбрейт, В. М. Гриньова, А. О. Дегтяр, Л. І. Дідківська, С. М. Домбровська, Дж. М. Кейнс, В. Г. Ковальчук, М. А. Латинін, С. В. Майстро, К. Л. Макконел, А. Є. Никифоров, Т. А. Піхняк, І. П. Приходько, К. В. Пастух, Д. М. Стеченко, Е. Дж. Стігліц, Д. С. Третьяк, Ф. А. Хайєк, С. М. Чистов, Л. А. Швайка, Н. І. Шиян та ін.

Дослідження особливостей становлення та розвитку циркулярної економіки проводили такі вітчизняні та закордонні науковці, як: К. Т. Адамс, Н. М. Бокен, М. О. Варфоломєєв, Дж. П. Дженсен, О. Л. Дронова, І. Я. Зварич, В. Г. Потапенко, Л. В. Сергієнко, І. Л. Тимошенко, Л. В. Сергієнко-Бордюкова, О. В. Хоменко та ін.

Разом із тим найбільш розповсюдженою серед українських дослідників є проблема управління відходами. Також увага уряду України останніми роками прикута до проблем формування сучасної схеми поводження з відходами. Так, запроваджено нормативи утилізації продукції, що була у використанні, а також екологічні збори в разі відмови від її утилізації, що підтверджує розширення відповідальності виробника за випущену продукцію. Вищезазначене вказує на замикання ланцюга поставок і трансформації лінійної економіки в циркулярну форму і, відповідно, актуальність і необхідність вдосконалення механізмів державного регулювання циркулярної економіки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в Навчально-науково-виробничому центрі Національного університету цивільного захисту України відповідно до тематики науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління в сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0115U002035). Дисертантом обґрунтовано та запропоновано наукові засади удосконалення державної цільової комплексної політики у сфері розвитку циркулярної економіки України та відповідні механізми її реалізації.

Крім того, дисертаційна робота виконувалася згідно тематики науково-дослідної роботи «Розробка механізмів державного управління соціально-економічною сферою та її галузями в контексті забезпечення безпеки українського суспільства» (ДР № 0118U001007), у межах якої здобувачем запропоновано інноваційні напрями розвитку державного регулювання циркулярної економіки в Україні.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування теоретичних засад і надання практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки в Україні.

Поставлена мета передбачила необхідність формулювання та вирішення таких завдань:

- дослідити сутність механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки;
- проаналізувати закордонний досвід державного регулювання циркулярної економіки;
- виділити особливості державного регулювання циркулярної економіки в Україні;
- виокремити проблеми функціонування механізмів державного регулювання циркулярної економіки в Україні;
- обґрунтувати стратегічні орієнтири розвитку державного регулювання циркулярної економіки в Україні;
- здійснити моделювання комплексного механізму державного регулювання системи використання вторинних ресурсів;
- удосконалити державну цільову комплексну політику у сфері розвитку циркулярної економіки.

Об'єкт дослідження – державне регулювання циркулярної економіки.

Предмет дослідження – механізми державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки в Україні.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження виступають фундаментальні положення теорії державного регулювання циркулярної економіки. Для вирішення завдань дисертаційної роботи було використано такі методи загального та спеціального наукового пізнання:

- системно-аналітичний – для оцінки структури та специфіки функціонування механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки;
- категоріальний аналіз – для обґрунтування теоретичних засад формування державної цільової комплексної політики у сфері розвитку циркулярної економіки;
- аналіз та порівняння тенденцій – для відстеження динаміки зміни обсягів утилізації та переробки твердих побутових відходів в Україні та за кордоном;
- процесний підхід – для визначення структури державної цільової комплексної політики у сфері розвитку циркулярної економіки;
- суб'єктно-об'єктний – для розробки механізмів державного регулювання системи використання вторинних ресурсів.

Інформаційно-аналітичною основою дисертаційної роботи є законодавчі та підзаконні акти держави, які регулюють питання, пов'язані з конкурентоспроможністю економіки, наукові здобутки вітчизняних і

зарубіжних дослідників, статистичні дані органів державної влади, власні авторські дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в теоретичному обґрунтуванні та наданні практичних пропозицій відносно удосконалення механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки.

Уперше:

- запропоновано якісно новий підхід до побудови механізмів державного регулювання системи використання вторинних ресурсів, який містить нормативно-правовий, організаційно-управлінський, інформаційно-аналітичний, науково-технічний, освітньо-виховний, економіко-технологічний, контрольно-наглядовий компоненти, та передбачає взаємодію суміжних сегментів ринків перерозподілу, обслуговування продукції та забезпечення спільного способу життя, що в сукупності дозволяє забезпечувати динамічний розвиток і прогнозованість ринку, а також сприяє встановленню міцних зв'язків між державою і суб'єктами господарювання;

удосконалено:

- наскрізний підхід до розробки державної стратегії розвитку циркулярної економіки в Україні як органічної частини генеральної стратегії екологічної політики, який, на відміну від існуючих, передбачає перехід до циркулярної форми економічних відносин через державну підтримку технологічних і організаційних інновацій, що вводяться компаніями, та базується на впровадженні законодавчих ініціатив та формуванні адекватного цим ініціативам інституційного середовища, що в сукупності забезпечує прогнозований соціальний, економічний і екологічний ефект в глобальному вимірі;

- методичний підхід до впровадження державної моделі прийняття рішень щодо управління продукцією в кінці її життєвого циклу через застосування алгоритму замкнутого кола постачань із застосуванням аналізу ефективності інвестування у процеси ремануфактурингу й екологічного дизайну з урахуванням специфіки життєвого циклу продукту та мінливих соціальних, економічних, політичних і технічних умов;

- теоретичний підхід до модернізації державної цільової комплексної політики у сфері розвитку циркулярної економіки, який передбачає наявність необхідного інституціонального забезпечення розвитку виробництва замкнутого кола, спрямованого на зниження бар'єрів для дії ринкових сил, отримання більших свобод, підключення недержавних структур до реалізації державних програм поводження з відходами, а також стимулювання таких ключових факторів конкурентоспроможності, як приплив інновацій і зростання якості управління в межах загальної технічної, цінової і поведінкової політики на ринку;

дістали подальшого розвитку:

- зміст напрямів реалізації організаційно-управлінського механізму державного регулювання циркулярної економіки через формування

загальнодержавних і регіональних планів та програм використання відновлювальних ресурсів, розвиток ринку вторинної сировини, а також посилення відповідальності виробника за використання відходів, що виникають при виробництві своєї продукції;

- особливості застосування механізмів ремануфактурингу і повторного використання продукції, орієнтовані на модернізацію виробничо-господарського циклу, починаючи від проектування, виробництва і споживання продукції, і завершуючи утилізацією відходів та ринком вторинної сировини через зміну нормативно-правового регулювання порядку поводження з відходами;

- змістовно-категорійний апарат науки «Державне управління» через уточнення сутнісної характеристики понять *«механізм державного регулювання циркулярної економіки»* як суб'єктно-об'єктні відносини, спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку економіки замкнутого кола через реалізацію комплексу екологічних, соціально-економічних, технологічних та інших завдань, спрямованих на вирішення проблем поводження з твердими побутовими відходами, через застосування послідовно здійснюваних прийомів, способів і заходів, ув'язаних за ресурсами і виконавцями, найбільш ефективними шляхами у встановлені терміни; *«програмно-цільова технологія державного регулювання циркулярної економіки»* у вигляді сукупності довготривалих процесів державного регулювання поводження з твердими побутовими відходами з використанням найбільш екологічно безпечних і економічно виправданих засобів і методів їх переробки, що є альтернативою окремим, розрізненим варіантам знешкодження відходів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні та розробці пропозицій, орієнтованих на удосконалення механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки.

Розробки, представлені в дисертаційному дослідженні, знайшли практичне застосування в роботі Департамент економіки і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації щодо напрямів реалізації механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки (довідка про впровадження № 06-30/4540 від 04.11.2021 р.).

Крім того, теоретичні положення та наукові результати дослідження роботи використано в роботі Національного університету цивільного захисту України стосовно поглиблення змістовно-понятійної бази, розробки та впровадження механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки в Україні, а також вдосконалення державної цільової комплексної політики у сфері розвитку циркулярної економіки (акт № 87 від 25.10.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням автора, що містить теоретичні положення, практичні розробки, висновки та пропозиції, які одержано й сформульовано особисто автором, та які в комплексі дають можливість вирішення важливого

наукового завдання щодо удосконалення та реалізації механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки в Україні.

Апробація результатів дослідження. Ключові положення дисертаційної роботи було оприлюднено та обговорено на I Міжнародній науково-практичній конференції «Topical issues of modern science, society and education» (м. Харків), Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, облік, фінанси, менеджмент і право: актуальні питання і перспективи розвитку» (м. Полтава), Науково-практичній конференції «Прогнозування соціально-економічного розвитку: планування, управління та аналіз» (м. Дніпро), Всеукраїнській науково-практичній конференції для студентів, аспірантів та молодих учених «Розвиток національної економіки в умовах змін ринкового середовища» (м. Київ).

Публікації. Основні наукові положення та здобутки дисертаційного дослідження викладено в 12 публікаціях, із них 7 статей – у фахових журналах та збірниках наукових праць, 1 стаття – у зарубіжному виданні за темою дослідження, 4 – тези доповідей на конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 3,8 авт. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Дисертацію викладено на 240 сторінках, із них 210 сторінок основного тексту. Робота містить 14 рисунків, 5 таблиць і 2 додатки (на 2 сторінках). Список використаних джерел налічує 234 найменування (на 30 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** наведено загальну характеристику дисертаційного дослідження, обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, показано її зв'язок із тематикою наукових досліджень Національного університету цивільного захисту України, окреслено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, виділено наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та інформацію щодо їх апробації.

У **першому розділі** *«Теоретичні засади державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки»* – розглянуто циркулярну економіку як об'єкт державного регулювання, охарактеризовано механізми державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки, наведено особливості державної політики у сфері розвитку циркулярної економіки.

Згідно з дослідженнями, циркулярна економіка стала активно розвиватися в результаті наступних глибоких технологічних, економічних і соціальних змін:

- технологічні зміни: широке поширення технологій четвертої промислової революції і розвиток глобальної мережі Інтернет трансформували ставлення споживачів до форм володіння продукцією, способів її придбання і використання;

- економічні зміни: цифровізація економіки, вчинення транзакцій віртуально, широке поширення електронної комерції з одного боку, і економічні кризи, зниження рівня зайнятості, а також купівельної спроможності – з іншого боку, змінили ставлення до форми власності продукцією і способів її експлуатації;

- соціальні зміни: споживання як центральний проект в житті людини і розширення можливостей задоволення потреб з найменшими витратами сприяли значному зростанню спільного споживання.

Традиційно існують дві стандартні моделі етапу споживання в циркулярній економіці: споживання і використання нового продукту, тобто первинне використання, для продовження терміну служби якого застосовується технічне обслуговування і ремонт; вторинне використання колишнього у вживанні продукту, що доповнюються новими моделями: продукт як послуга, платформи спільного використання та обміну. При цьому в циркулярній економіці споживач прагне до тривалого терміну первинного використання, і, на відміну від стратегії запланованого старіння продукту для підтримки попиту, виробник використовує стратегію виробництва для тривалого застосування, заміщуючи падіння попиту на нові товари зростанням попиту на технічне обслуговування і ремонт.

Впровадженню та розвитку практик циркулярної економіки допомагає застосування підходу, пов'язаного з оцінкою життєвого циклу продукту.

Тому необхідно здійснювати оцінку й оптимізацію загального впливу на навколишнє середовище протягом усього життєвого циклу продукту, а також створювати продукти з можливістю ремануфактурингу і повторного використання його окремих вузлів і деталей, що принесе ряд вигод на стадії використання продукту:

- зниження загальної вартості володіння для клієнта;
- скорочення загального впливу на навколишнє середовище за рахунок зниження споживання ресурсів і викидів;
- можливість пропозиції додаткових послуг, таких як обслуговування, модернізація і додаткові модулі.

У той же час, розвиток циркулярної економіки залежить не тільки від технологічних і організаційних інновацій, що вводяться компаніями, але і від законодавчих ініціатив в області формування адекватного цим інноваційним процесам інституційного середовища. Розширення масштабів циркулярної економіки на глобальному рівні вимагає поєднання бізнес-моделей, технологічних досягнень і інновацій, а також спільних зусиль зацікавлених сторін, представників бізнесу і держав. Відповідно, на рис. 1 наведено складові державного регулювання циркулярної економіки.

Рішення проблеми відходів є важливим фактором у забезпеченні екологічної безпеки та необхідних умов для формування сталого соціально-економічного розвитку окремих в межах екологічної ємності територій.

В даний час ще не сформована стратегія державного регулювання поводження з твердими побутовими відходами. Система управління твердими

побутовими відходами повинна бути інтегрована в систему екологічного управління, яка, в свою чергу, повинна бути частиною економічної і соціальної політики на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях.

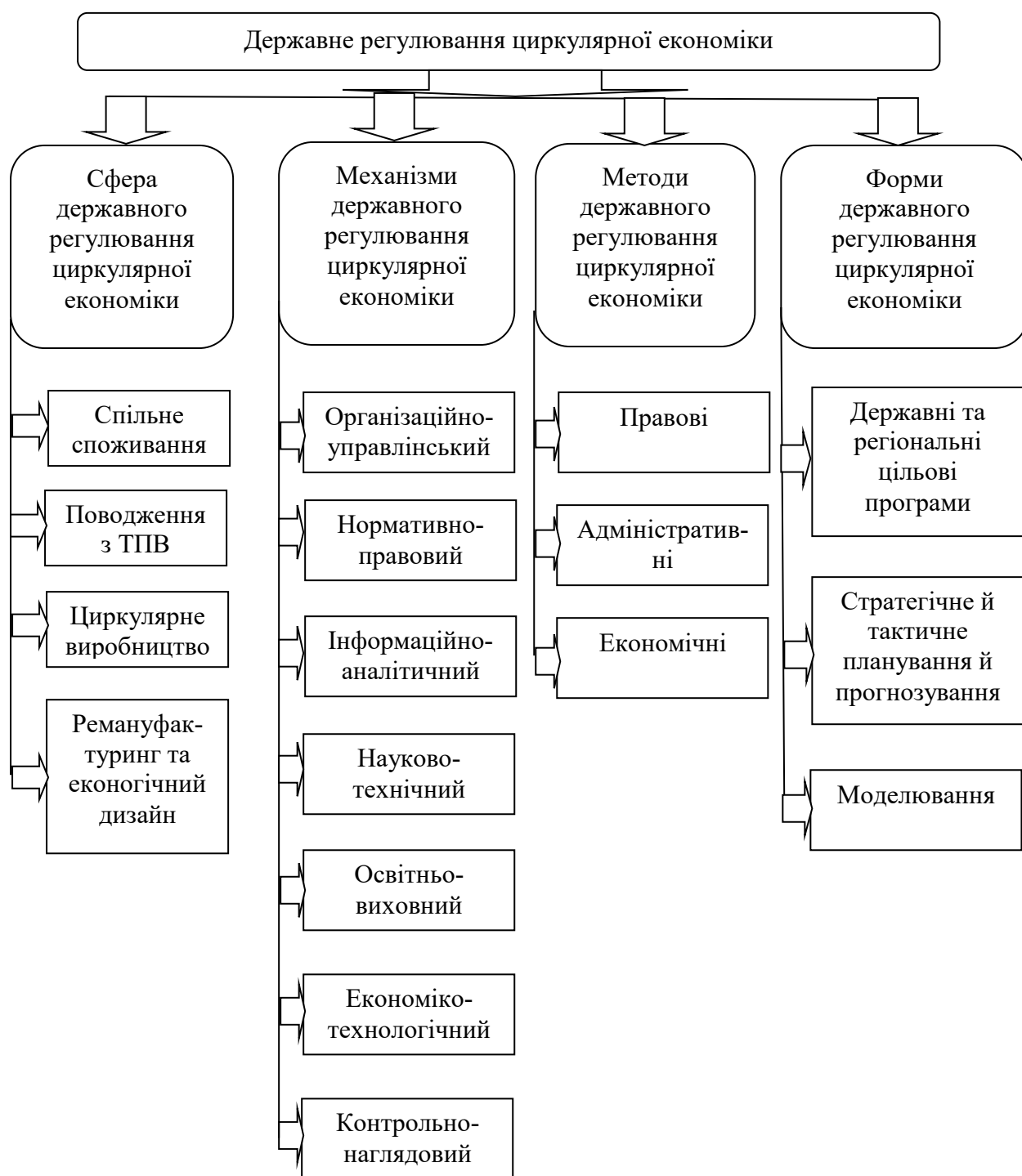

Рис. 1. Складові державного регулювання циркулярної економіки

У другому розділі «Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку державного регулювання циркулярної економіки» – здійснено огляд закордонного досвіду державного регулювання циркулярної економіки, виокремлено особливості державного регулювання формування та розвитку

циркулярної економіки в Україні, визначено проблеми функціонування механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки в Україні.

Аналіз циркулярної економіки, проекти впровадження її окремих елементів і розробка стратегії її розвитку в цілому є актуальними питаннями для України в зв'язку з істотними екологічними проблемами, серед яких можна виділити наступні:

- за даними офіційного обліку, в Україні накопичено близько 35 млрд. т відходів, обсяг яких щорічно збільшується на 5 млрд. т; на додаток до цього, 8–9 млн. т припадає на нецентралізовані вивезення твердих побутових відходів з похованням на неконтрольованих звалищах; обсяг небезпечних відходів на душу населення в 4 рази перевищує їх рівень, характерний для країн, що входять до ЄС;

- більше 90% всіх твердих побутових відходів, що утворюються, направляється на поховання; вивезення на сміттєпереробні заводи становить трохи більше 8% від загального обсягу твердих побутових відходів; організовані полігони і несанкціоновані звалища сумарно займають площу в 47,7 тис. га, що еквівалентно чверті площ українських заповідників;

- ключовим фактором істотного навантаження на навколишнє середовище служить неприпустимо високий рівень матеріаломісткості економіки й її сировинна спеціалізація; на частку видобутку, виробництва, переробки, транспортування природного сировини припадає 87% викидів парникових газів, 76% шкідливих викидів в атмосферу, 77% скидів забруднених вод і 97% промислових відходів від загального їх обсягу;

- економічні втрати і збитки, зумовлені забрудненням навколишнього середовища і погіршенням якості природних ресурсів, в країні досягають 4-6% ВВП, а з урахуванням негативних наслідків для здоров'я людей – 10-15 % ВВП.

Необхідно відмітити, що Україна входить до Топ-10 країн, які виробляють найбільшу кількість різнохарактерних твердих відходів. Крім того, необхідно зазначити, що Україна є світовим лідером щодо виробництва небезпечних відходів, які складають 94% від усього обсягу сміття, що продукується.

Якщо проаналізувати структуру світових сміттєвих відходів, то вона виглядає так, як показано на рис. 2.

З рис. 2 можна побачити, що на першому місці у світі знаходяться харчові та садові відходи – 44%. На другому місці знаходяться папір та картон – 17%. Третє місце посідає пластик – 12%. На останньому місці знаходяться відходи з дерева та гуми й шкіри.

Що ж стосується України, то лише 5% від усіх відходів сортується та ще 1% від цих відсортованих відходів підлягає спалюванню на заводі «Енергія» (м. Київ). Переважна частина сміттєвих відходів в Україні підлягає похованню на легальних і нелегальних звалищах.

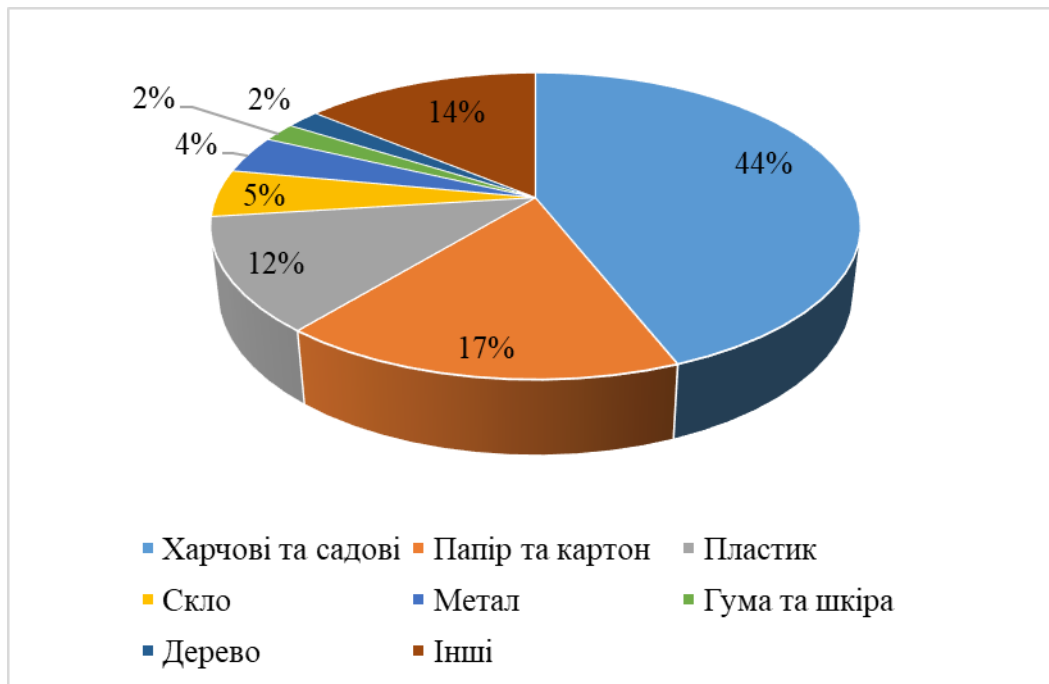

Рис. 2. Розподіл виробництва відходів у світі

У 2014 році в Україні активно функціонували заводи, що спалювали тверді відходи, у Києві, Харкові, Дніпрі, Рівному та Севастополі. Нині серед них лишився тільки завод «Енергія» в Києві, який, спалюючи відходи, забезпечує тепловою енергією житлові будинки. Усе інше сміття вивозиться на полігони, загальна площа яких в легальному масштабі складає 100 тис. кв. км.

Якщо ж порівняти відповідні дані зі світовими, то слід зазначити, що у розвинених країнах, в яких мешкає орієнтовно 16% населення планети, на одного мешканця твердих побутових відходів доводиться у 2 з більшим рази, ніж на одного українця, однак, більше половини цього сміття підлягає переробці та компостуванню.

При цьому варто відзначити, що такий розрив у рівнях розвитку циркулярної економіки в Україні та країнах ЄС можна спостерігати не тільки в частині управління твердими побутовими відходами, а й за іншими видами відходів і продукції, що була у використанні. Недостатній рівень розвитку циркулярної економіки в Україні обумовлений наявністю ряду бар'єрів, серед яких можуть бути виділені технологічні, економічні та нормативно-правові.

Зокрема, технологічні бар'єри відносяться до процесів і технологій, необхідних для формування замкнутих ланцюгів поставок, за допомогою яких повинні бути створені технічні та біологічні цикли матеріалів, продукції і відходів. Так само в Україні відсутня повноцінна інфраструктура збору і сортування сміття для вибору технічно придатних для циркуляції продуктів, матеріалів і відходів, таким чином замкнути ланцюг стає занадто складно. Правові бар'єри, що присутні в області юридичних вимог, пов'язаних з управлінням продуктами і відходами в кінці їх життєвого циклу, а також спеціальним маркуванням і сертифікацією, створюють складність для

перетворення лінійних ланцюгів поставок в замкнуті, вимагаючи додаткових витрат. Подальші проблеми виникають через ведення бухгалтерського обліку, методи якого не є достатньо гнучкими при обліку різних створених в процесі повторного використання або утилізації продукції і відходів, що перешкоджає компаніям повною мірою впроваджувати циркулярні бізнес-моделі. Іншим найбільш важливим бар'єром є відсутність розвиненого екологічного законодавства.

Економічні бар'єри і низька інвестиційна привабливість виробництв із замкнутим циклом суттєво заважає розвитку циркулярної економіки в Україні, так як не сприяє залученню прямих іноземних інвестицій зарубіжних компаній, які вже активно застосовують циркулярні бізнес-моделі та могли б здійснити трансфер технологій, реорганізацію існуючих лінійних процесів і навчання співробітників. У рейтингу інвестиційної привабливості Україна займає 62 місце, тому багато українських компаній повинні самостійно здійснювати інвестиції в розвиток циркулярної економіки. Слід при цьому зауважити, що з фінансової точки зору перехід до циркулярної економіки часто призводить до високих інвестиційних витрат і тривалого часу окупності, і в короткостроковому періоді це може привести до зростання цін на продукцію.

Всі ці бар'єри свідчать про те, що циркулярна економіка являє собою важкореалізовану концепцію, що є причиною її низького рівня розвитку в Україні.

У цілому, для поліпшення ситуації необхідна підтримка державою екологічно-орієнтованого бізнесу, формування інфраструктурних об'єктів, які обслуговують передові форми поводження з відходами, а також істотне підвищення екологічних зборів за ухилення від використання кращої практики управління відходами. У свою чергу, розвиток циркулярної економіки в Україні принесе позитивний екологічний ефект від скорочення звалищ і полігонів, економічний ефект – від підвищення енерго- та ресурсної ефективності, а також соціальний ефект – від створення додаткових робочих місць внаслідок отримання прибутку компаніями в нових галузях і видах діяльності.

У **третьому розділі «Шляхи вдосконалення механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки»** – виокремлено стратегічні орієнтири розвитку державного регулювання циркулярної економіки в Україні, здійснено моделювання комплексного механізму державного регулювання системи використання вторинних ресурсів, удосконалено державну цільову комплексну політику у сфері розвитку циркулярної економіки.

Стратегічне планування державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки базується на тому, що рішення проблем відходів неможливо отримати миттєво. Результат досягається планомірними і цілеспрямованими зусиллями, орієнтованими на довгострокову перспективу з урахуванням безупинно мінливих соціальних, економічних, політичних і технічних умов. Тому вкрай важливо внести гнучкість в усі елементи системи управління відходами.

Основні положення, на яких має бути заснована стратегія розвитку державного регулювання циркулярної економіки, повинні спиратися на концепцію державної політики в галузі поводження і управління з відходами. Стратегія повинна будуватися на єдиній нормативно-правовій базі для країни в цілому й її адаптації до місцевих умов. Стратегічне планування розвитку державного регулювання циркулярної економіки має базуватися на реальних передумовах, умовах і факторах реалізації цієї стратегії. Його ключовими принципами повинні бути наступні: принцип обґрунтованості, принцип екосистемності, принцип функціональності, принцип пріоритетності завдань, принцип екологічного нормування, принцип відкритості інформації. При цьому Стратегія розвитку державного регулювання циркулярної економіки найбільш повно і послідовно може бути реалізована на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях шляхом впровадження комплексних загальнодержавних, регіональних і місцевих екологічних програм.

У цьому контексті пропонується розробка і реалізація комплексного механізму державного регулювання системи управління використанням вторинних ресурсів, який є багатоцільовим проектом. Запропонований механізм являє собою комплекс заходів, які здійснюються на всіх стадіях його впровадження та зачіпає всіх учасників процесу управління використанням вторинних ресурсів. Проведення цих заходів потребуватиме залучення значної кількості ресурсів: технологічних, технічних, фінансових, людських (кадрових). Створюючи передумови для стимулювання процесу переробки вторинних ресурсів, запропонований механізм безпосередньо впливає на виробництво товарів шляхом повернення ресурсів у виробничий процес. У той же час позначений перегляд принципів використання вторинних ресурсів створює передумови для зниження екологічної та соціальної напруги.

Залежно від того, проблеми якої сфери життєдіяльності вирішуються завдяки впровадженню запропонованого механізму управління використанням вторинних ресурсів, можна виявити економічний, екологічний та соціальний ефекти.

Зокрема, економічний ефект реалізації комплексного механізму державного регулювання системи використання вторинних ресурсів показує вартісну оцінку результату його функціонування.

Соціальний ефект реалізації механізму демонструє результат його діяльності, спрямований на благо населення в цілому (виражене в рівні добробуту суспільства, життя і умов праці населення та ін.), не пов'язаний з отриманням прибутку.

Екологічний ефект демонструє вплив функціонування запропонованого механізму на навколишнє середовище. Екологічний ефект може бути виражений такими показниками: ресурсоемністю, енергоемністю, викидами і скидами в навколишнє середовище, термінами корисного використання, можливістю повторного використання після закінчення терміну придатності.

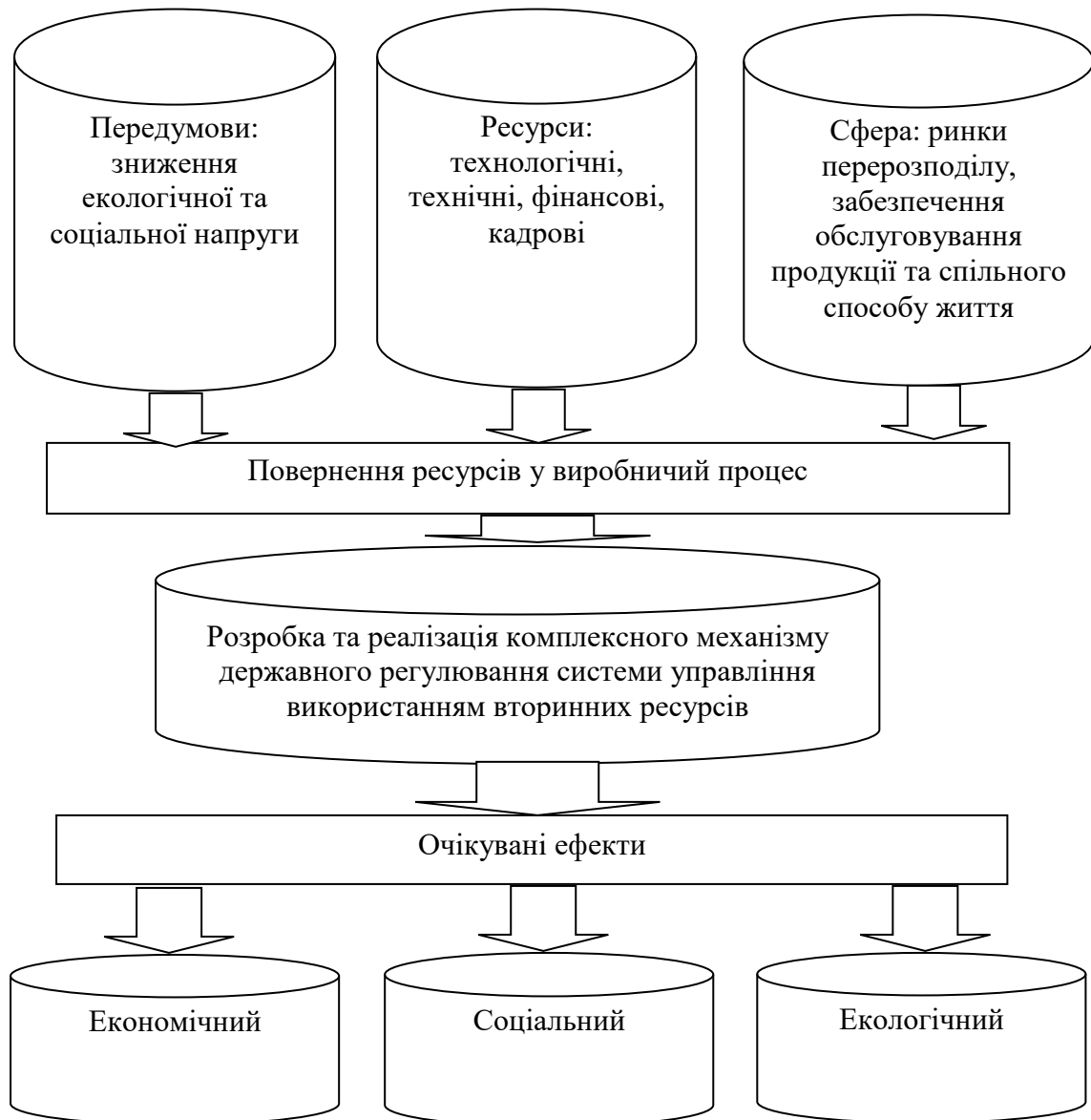

Рис. 3. Модель розробки та реалізації комплексного механізму державного регулювання системи управління використанням вторинних ресурсів

З метою розвитку комплексного механізму державного регулювання системи управління використанням вторинних ресурсів, перед Урядом виникає необхідність створення особливих нормативно-правових умов для застосування традиційних інструментів державного регулювання підприємницької діяльності в даній сфері, в тому числі законодавчо закріпити:

- надання пільгових кредитів, субсидій і дотацій за рахунок регіональних, екологічних фондів і інших інвестиційних ресурсів, зокрема, надання підприємствам пільги з оплати екологічних платежів, за умови, що вони будуть спрямовані на створення виробництва з переробки відходів;
- надання пільг з податку на прибуток, інвестованого в створення виробництв з переробки вторинних матеріальних ресурсів або в технічне

переозброєння в цій області, і ПДВ (на постійній чи тимчасовій основі на період повернення інвестиційних коштів);

- пільги з податку на землю виробничо-заготівельних підприємств і пунктів збору найбільш поширених видів вторинної сировини;

- пільги по орендній платі за виробничі приміщення для підприємств, що здійснюють переробку вторинної сировини з небезпечних відходів;

- пільги з надання фірмам режиму прискореної амортизації на обладнання по переробці і відновлення ресурсів; для установок з переробки небезпечних відходів – надання податкових пільг по капітальних вкладеннях до 80% протягом першого року експлуатації обладнання;

- пільги за тарифами на залізничні перевезення великотоннажних видів відходів видобутку, призначених для використання в якості вторинної сировини;

- формування системи регіонального замовлення на продукцію з використанням відходів, що забезпечить її реалізацію.

В умовах, що склалися, необхідна корекція, в першу чергу, державної цільової комплексної політики у сфері розвитку циркулярної економіки з метою створення умов для розвитку екологічного підприємництва в зазначеній сфері. При цьому основними принципами державної цільової комплексної політики у сфері розвитку циркулярної економіки в Україні мають бути наступні:

- охорона здоров'я людини, підтримання або відновлення сприятливого стану навколишнього природного середовища та збереження біологічного різноманіття;

- науково обґрунтоване поєднання екологічних і економічних інтересів суспільства з метою забезпечення його сталого розвитку;

- використання новітніх науково-технічних досягнень з метою реалізації маловідходних і безвідходних технологій;

- комплексна переробка матеріально-сировинних ресурсів з метою зменшення кількості відходів;

- використання методів економічного регулювання діяльності в галузі поводження з відходами з метою зменшення кількості відходів та залучення їх до господарського обігу;

- доступ, відповідно до законодавства України, до інформації в галузі поводження з відходами;

- участь в міжнародному співробітництві України в галузі поводження з відходами.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання, орієнтоване на обґрунтування теоретичних засад та розробку практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки в Україні. Результати, одержані в процесі проведення дослідження, дозволили сформулювати такі висновки.

1. Досліджено сутність механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки. Зазначено, що механізми державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки слід розглядати як складну багаторівневу систему. Вони являють собою сукупність достатньої кількості складових з точки зору внутрішньої закінченості, та за допомогою сукупності конкретних методів, інструментів, зв'язків і відносин впливають на функціонування і розвиток, а також забезпечують трансформацію циркулярної економіки відповідно до цільових установок, перетворюючи її в єдиний узгоджений рух в часі і просторі.

2. Проаналізовано закордонний досвід державного регулювання циркулярної економіки. Показано, одним з пріоритетних напрямів діяльності в рамках «Великої сімки» є розвиток ремануфактурингу й екологічного дизайну продукції, які є ключовими компонентами циркулярної економіки. Однією з основних цілей Сьомої програми дій по навколишньому середовищу ЄС є підвищення ефективності використання ресурсів, а також формування зеленої економіки, що в повній мірі відповідає завданням формування циркулярної економіки. Крім того, Пакет по циркулярній економіці, прийнятий в 2014 році, служить погодженням різних нормативно-законодавчих актів, а також зниженням протиріч між прийнятими програмами та ініціативами різних країн. В цей Пакет включено План дій, який охоплює весь виробничо-господарський цикл, починаючи від проектування, виробництва і споживання продукції, і завершуючи утилізацією відходів та ринком вторинної сировини, а також зміну нормативно-правового регулювання порядку поводження з відходами з високими цільовими показниками. Серед цих показників можна виділити утилізацію 65% побутових відходів і 75% пакувальних матеріалів до 2030 року, скорочення площ звалищ на 10% тощо. Все це свідчить про те, що План дій спрямований на залучення широкого кола зацікавлених сторін в різних секторах, а також не тільки країн-членів ЄС, а й інших держав.

Крім того, у формуванні циркулярної економіки і розвитку її принципів на практиці активну роль грають учасники низки неурядових ініціатив і організацій.

3. Виділено особливості державного регулювання циркулярної економіки в Україні. Зазначено, що повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування України у сфері регулювання циркулярної економіки передбачають:

- забезпечення проведення державної політики в галузі поводження і управління твердими побутовими відходами;
- розробку і створення законів та інших нормативно-правових актів в поводження і управління твердими побутовими відходами та контроль за їх дотриманням;
- визначення порядку здійснення державного економічного моніторингу відходів;

- встановлення порядку визначення розміру плати за викиди і скиди забруднюючих речовин у навколишнє середовище, розміщення відходів та інші види негативного впливу;

- ведення державного обліку об'єктів, що чинять негативні впливи на оточуюче середовище;

- проведення експертизи діючих підприємств, об'єктів, що будуються, стосовно складування, поховання відходів, пропонованих установок і технологій переробки відходів та інші.

4. Виокремлено проблеми функціонування механізмів державного регулювання циркулярної економіки в Україні. Відзначено, що оновлене українське законодавство не передбачає розподіл різних методів поводження з відходами за пріоритетністю, що є прогалиною в нормативно-правовому регулюванні поводження з відходами, а також не орієнтує виробника на застосування найкращих доступних технологій, які чинять найменший негативний вплив на навколишнє середовище, через утилізацію продукції, що була у вживанні, і відходів.

Порівняльний аналіз екологічного законодавства ЄС і України демонструє м'якість адміністративних покарань і штрафів на території України, а також невисокий рівень екологічних зборів, що, в свою чергу, не стимулює виробників на перехід до більш дорогих принципів циркулярного виробництва з одного боку і не захищає від порушення запропонованих урядом обмежень в області відповідальності за вироблену продукцію в кінці її використання з – іншого боку. Все це свідчить про необхідність посилення екологічного законодавства в Україні для подальшої трансформації лінійної моделі економіки в циркулярну, оскільки розвиток останньої в Україні може вирішити не тільки накопичені екологічні проблеми, пов'язані з неефективним витрачання ресурсів і управлінням відходами, а й отримати позитивні соціально-економічні ефекти.

Крім прогалин в екологічному законодавстві формуванню циркулярної економіки в Україні перешкоджають економічні і технологічні бар'єри, що виражаються у відсутності інноваційних технологій переробки та процесів, пов'язаних з екологічним дизайном продукту, а так само низькою інвестиційною активністю українського бізнесу в створення замкнутих ланцюгів поставок, й неефективністю інституційного середовища. У той час як в ЄС у формуванні інституційного середовища для розвитку циркулярної економіки активно бере участь уряд і неурядові організації, представники бізнесу і вчені, в Україні залишається низькою навіть науково-дослідницька активність в області розвитку принципів циркулярної економіки, а високий рівень захоронення відходів свідчить про переважання лінійних моделей виробництва та споживання.

5. Обґрунтовано стратегічні орієнтири розвитку державного регулювання циркулярної економіки в Україні. Показано, що стратегічне планування розвитку державного регулювання циркулярної економіки базується на тому, що рішення проблем відходів неможливо отримати миттєво. Результат

досягається планомірними і цілеспрямованими зусиллями, націленими на довгострокову перспективу з урахуванням безупинно мінливих соціальних, економічних, політичних і технічних умов.

6. Здійснено моделювання комплексного механізму державного регулювання системи використання вторинних ресурсів. Показано, що він містить нормативно-правовий, організаційно-управлінський, інформаційно-аналітичний, науково-технічний, інформаційно-освітній, економіко-технологічний, контрольно-наглядовий компоненти, та передбачає взаємодію суміжних сегментів ринків перерозподілу, обслуговування продукції та забезпечення спільного способу життя, що в сукупності дозволяє забезпечувати динамічний розвиток і прогнозованість ринку, а також сприяє встановленню міцних зв'язків між державою і суб'єктами господарювання

7. Удосконалено державну цільову комплексну політику у сфері розвитку циркулярної економіки. Підкреслено, що на всіх етапах державного регулювання циркулярної економіки необхідна цілеспрямована, скоординована, злагоджена діяльність всіх структур і підрозділів системи природоохоронних і адміністративних органів, відповідальних за процеси обігу і управління твердими побутовими відходами на загальнодержавному, регіональному і місцевому рівнях. Розширення політичної самостійності України має супроводжуватися встановленням оптимального поєднання регіональних і загальнодержавних принципів регулювання поводження з твердими побутовими відходами. Держава повинна виступити гарантом збалансованості інтересів регіонів при формуванні механізмів регулювання поводження з твердими побутовими відходами, що забезпечують соціально-економічний розвиток з урахуванням екологічного фактору.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Набока Р. Ю. Аналіз організаційного та нормативно-правового механізмів державного регулювання відносин у сфері поводження з відходами / [Електронний ресурс] / Р. Ю. Набока // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2017. – № 8. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1748>

2. Набока Р. Ю. Механізми розробки та впровадження державної цільової комплексної програми управління твердими побутовими відходами / [Електронний ресурс] / Р. Ю. Набока // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2018. – № 7. – Режим доступу : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1745>

3. Набока Р. Ю. Концептуальні засади державного регулювання розвитку циркулярної економіки в Україні / Набока Р. Ю. // Інвестиції: практика та досвід. – 2021. – № 15. – С. 136–139.

4. Набока Р. Ю. Механізми трансформації державного регулювання циркулярної економіки в Україні [Електронний ресурс] / Р. Ю. Набока //

Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2021. – № 7. – Режим доступу : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2123>

5. Набока Р. Ю. Порівняльний аналіз специфіки державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки в Україні та країнах ЄС / Р. Ю. Набока // Вісник Національного університету цивільного захисту України. – 2021. – Вип. 1 (14). – С. 135-140. – (Серія «Державне управління»).

6. Набока Р. Ю. Стратегічні напрями державного регулювання відносин виробників і клієнтів з метою формування циркулярної економіки / Р. Ю. Набока // Право та державне управління. – 2021. – № 3. – С. 24-29.

7. Набока Р. Ю. Формування циркулярних моделей споживання: механізми державного регулювання / Р. Ю. Набока // Публічне управління та адміністрування в Україні. – 2021. – № 24. – С. 81–84.

Публікації в закордонних наукових виданнях за фахом:

8. Набока Р. Ю. Государственная политика формирования циркулярной экономики / Р. Ю. Набока [Электронный ресурс]// East European Scientific Journal. – 2021. – №7(71). – Режим доступа : <https://archive.eesa-journal.com/index.php/eesa/article/view/498/453>

Матеріали конференцій:

9. Набока Р. Ю. Концептуальні засади державного регулювання відновлення продукції / Р. Ю. Набока // Topical issues of modern science, society and education : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – Харків : Науково-видавничий центр «Sci-conf.com.ua», 2021. – С. 801–803.

10. Набока Р. Ю. Аналіз правового механізму формування циркулярної економіки в Україні / Р. Ю. Набока // Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку та права: теорія і практика: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції. – Полтава: ЦФЕНД, 2021. – С. 8–10.

11. Набока Р. Ю. Державне регулювання формування циркулярного виробництва і замкнутого кола поставок / Р. Ю. Набока // Розвиток національної економіки в умовах змін ринкового середовища : збірник тез наукових робіт учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених. – К. : Аналітичний центр «Нова економіка», 2021. – С. 14–16.

12. Набока Р. Ю. Державне регулювання формування циркулярного виробництва і замкнутого кола поставок / Р. Ю. Набока // Прогнозування соціально-економічного розвитку: планування, управління та аналіз : матеріали тез доповіді науково-практичної конференції. – Дніпро : Наукова організація «Перспектива», 2021. – С. 65–66.

АНОТАЦІЯ

Набока Р.Ю. «Механізми державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України, Харків, 2021.

У дисертації вирішено наукове завдання, орієнтоване на обґрунтування теоретичних засад та розробку практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки в Україні.

Розглянуто циркулярну економіку як об'єкт державного регулювання, охарактеризовано механізми державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки, наведено особливості державної політики у сфері розвитку циркулярної економіки.

Доведено, що розвиток циркулярної економіки залежить не тільки від технологічних і організаційних інновацій, що вводяться компаніями, але і від законодавчих ініціатив в області формування адекватного цим інноваційним процесам інституційного середовища.

Здійснено огляд закордонного досвіду державного регулювання циркулярної економіки, виокремлено особливості державного регулювання циркулярної економіки в Україні, виділено проблеми функціонування механізмів державного регулювання формування та розвитку циркулярної економіки в Україні.

Підкреслено необхідність посилення екологічного законодавства в Україні для подальшої трансформації лінійної моделі економіки в циркулярну, оскільки розвиток останньої може вирішити не тільки накопичені екологічні проблеми, пов'язані з неефективним витрачанням ресурсів і управлінням відходами, а й отримати позитивні соціально-економічні ефекти.

Виокремлено стратегічні орієнтири розвитку державного регулювання циркулярної економіки в Україні, здійснено моделювання комплексного механізму державного регулювання системи використання вторинних ресурсів, удосконалено державну цільову комплексну політику у сфері розвитку циркулярної економіки.

Зазначено, що розробка та реалізація комплексного механізму державного регулювання системи управління використанням вторинних ресурсів, який є багатоцільовим проєктом. Запропонований механізм являє собою комплекс заходів, які здійснюються на всіх стадіях його впровадження і зачіпає всіх учасників процесу управління використанням вторинних ресурсів.

Ключові слова: державне регулювання, циркулярна економіка, механізми державного регулювання, використання вторинних ресурсів, ремануфактуринг, державна політика.

АННОТАЦИЯ

Набока Р.Ю. «Механизмы государственного регулирования формирования и развития циркулярной экономики». – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата наук по государственному управлению по специальности 25.00.02–механизмы государственного управления. – Национальный университет гражданской защиты Украины, Харьков, 2021.

В диссертации решено научное задание, ориентированное на обоснование теоретических основ и разработку практических рекомендаций по совершенствованию механизмов государственного регулирования формирования и развития циркулярной экономики в Украине.

Рассмотрена циркулярная экономика как объект государственного регулирования, охарактеризованы механизмы государственного регулирования формирования и развития циркулярной экономики, приведены особенности государственной политики обеспечения формирования и развития циркулярной экономики.

Доказано, что развитие циркулярной экономики зависит не только от технологических и организационных инноваций, вводимых компаниями, но и от законодательных инициатив в области формирования адекватной этим инновационным процессам институциональной среды. Осуществлен обзор зарубежного опыта государственного регулирования циркулярной экономики, выделены особенности государственного регулирования циркулярной экономики в Украине, обозначены проблемы функционирования механизмов государственного регулирования формирования и развития циркулярной экономики в Украине.

Подчеркнута необходимость усиления экологического законодательства в Украине для дальнейшей трансформации линейной модели экономики в циркулярную, поскольку развитие последней может решить не только накопленные экологические проблемы, связанные с неэффективным расходованием ресурсов и управлением отходами, но и получить положительные социально экономические эффекты.

Выделены стратегические ориентиры развития государственного регулирования циркулярной экономики в Украине, осуществлено моделирование комплексного механизма государственного регулирования системы использования вторичных ресурсов, усовершенствована государственная целевая комплексная политика в сфере развития циркулярной экономики.

Отмечено, что разработка и реализация комплексного механизма государственного регулирования системы управления использованием вторичных ресурсов является многоцелевым проектом. Предложенный механизм представляет собой комплекс мероприятий, осуществляемых на всех стадиях его внедрения и затрагивает всех участников процесса управления использованием вторичных ресурсов.

Ключевые слова: государственное регулирование, циркулярная экономика, механизмы государственного регулирования, использование вторичных ресурсов, ремануфактуринг, государственная политика.

ANNOTATION

Naboka R.Yu. «Mechanisms of state regulation of formation and development of the circular economy». – Manuscript.

Dissertation on the receipt of scientific degree of Candidate of Science in Public Administration by the speciality 25.00.02–Mechanisms of Public Administration. – National University of Civil Protection of Ukraine, Kharkiv, 2021.

The thesis provides a decision on a scientific task aimed at substantiating theoretical foundations and developing practical recommendations for improving the mechanisms of state regulation of formation and development of the circular economy in Ukraine.

The circular economy is considered as an object of state regulation, the mechanisms of state regulation of formation and development of the circular economy are described, the peculiarities of the state policy of ensuring formation and development of the circular economy are given.

It is proved that the development of the circular economy depends not only on technological and organizational innovations introduced by companies, but also on legislative initiatives to create an institutional environment adequate to these innovative processes.

A review of foreign experience of state regulation of the circular economy is carried out, the features of state regulation of the circular economy in Ukraine are highlighted, the problems of functioning of mechanisms of state regulation of formation and development of the circular economy in Ukraine are given.

The need to strengthen environmental legislation in Ukraine to further transform the linear model of the economy into a circular one is emphasized, since the development of the latter can solve not only accumulated environmental problems associated with inefficient resource consumption and waste management, but also obtain positive social and economic effects.

The strategic guidelines for the development of state regulation of the circular economy in Ukraine are highlighted, the integrated mechanism of state regulation of the system of use of secondary resources is modeled, and the state target comprehensive policy in the field of development of the circular economy is improved.

It is noted that the development and implementation of an integrated mechanism of state regulation of the system of management of the use of secondary resources is a multi-purpose project. The proposed mechanism is a set of activities implemented at all stages of its implementation and affects all participants in the management of the use of secondary resources.

Key words: state regulation, circular economy, mechanisms of state regulation, use of secondary resources, re-manufacturing, state policy.

Відповідальний за випуск *Стрельцов Володимир Юрійович*

Підписано до друку 25.10.2021 р.
Формат 60х84 $\frac{1}{16}$. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80.